

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

304

Gospodarka turystyczna w regionie

**Rynek turystyczny – współczesne trendy,
problemy i perspektywy jego rozwoju**

Redaktor naukowy

Andrzej Rapacz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek
Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz
Korektor: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Projekt współfinansowany z budżetu województwa dolnośląskiego

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-366-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska , Indywidualne <i>city break</i> jako reprezentacyjny trend turystyki europejskiej w XXI wieku	11
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska , Rynek prywatnych apartamentów jako uzupełnienie oferty hotelarskiej w Poznaniu	19
Agata Balińska , Konkurencyjność Polski Wschodniej jako destynacji turystycznej w ocenie słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku SGGW	29
Katarzyna Bieluszko , Oczekiwania klientów hotelowych dotyczące cen w Internecie a działania hoteli na rynku elektronicznej dystrybucji.....	40
Krzysztof Celuch , Rola jednostek Convention Bureau w marketingu regionów turystycznych w Polsce	50
Ewa Dziedzic , Polityka kulturalna władz miejskich a rozwój turystyki.....	60
Piotr Gryszel , Wielokulturowość Dolnego Śląska jako produkt edukacyjnej turystyki kulturowej	69
Mikołaj Jalinik , Perspektywy rozwoju gospodarstw agroturystycznych na obszarze Puszczy Białowieskiej	78
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka , Rola turystyki społecznej w równoważeniu konsumpcji turystycznej	90
Mirosław Januszewski , Zróżnicowanie aktywności turystycznej młodzieży uczącej się w powiecie wałbrzyskim.....	103
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak , Lokalne grupy działania jako przykład współpracy sieciowej sprzyjającej tworzeniu produktu turystycznego	114
Zygmunt Kruczek , Znaczenie szlaków kulturowych dla rozwoju turystyki edukacyjnej	124
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk , Strategia <i>hands-on activity</i> w turystyce wiejskiej i jej wykorzystanie w tworzeniu edukacyjnych produktów turystycznych.....	134
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski , Apiturystyka jako forma turystyki edukacyjnej	144
Janusz Majewski, Marcin Idzik , Regionalne zróżnicowanie aktywności turystycznej Polaków	153
Andrej Malachovský, Simona Murínová , Cestovný ruch na Slovensku v kontexte vývoja v Európe.....	163
Barbara Marciszewska , Turystyka edukacyjna – kontekst społeczny i ekonomiczny	174

Mirosław Marczak , Branding w turystyce – przykłady wykorzystania przez narodowe organizacje turystyczne w wybranych krajach	182
Izabela Michalska-Dudek , Pojęcie, rodzaje i motywy lojalności klientów przedsiębiorstw turystycznych	191
Agnieszka Niezgoda , Prosument na rynku turystycznym – próba zdefiniowania	203
Stefan Nowak , Struktura finansowania działalności lokalnych organizacji turystycznych	211
Katarzyna Orfin , Rola platform internetowych w działaniach promocyjnych jednostek terytorialnych w zakresie turystyki	220
Eugenia Panfiluk , Analiza ekonomicznych wyników działalności inwestycyjnej w sektorze turystycznym. Studium przypadku województwa podlaskiego	230
Renata Przeorek-Smyka , Determinanty prawne zrównoważonego rozwoju turystyki w Unii Europejskiej i w Polsce. Wybrane problemy	241
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Wpływ migracji osób starszych na rynek pracy w obszarach atrakcyjnych turystycznie w Polsce.....	253
Andrzej Rapacz , Możliwości finansowania rozwoju turystyki społecznej w Polsce.....	264
Kristina Šambronská, Daniela Matušiková, Anna Šenková , Measuring service quality of hotel establishments on the base of GAP model with emphasis of dimension of service reliability	274
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Targi jako platforma bezpośredniej komunikacji branżowej (w świetle opinii zwiedzających Międzynarodowe Targi Gastronomiczne EuroGastro 2012).....	283
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Popyt na rynku turystyki wiejskiej w Polsce w świetle badań empirycznych	291
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specyfika turystyki edukacyjnej na obszarach chronionych. Studium przypadku polskich parków narodowych	304
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , Analiza ofert polskich touroperatorów na sezon 2012/2013 na podstawie turystyki wyjazdowej do Tunezji – jednego z najpopularniejszych kierunków wakacyjnych.....	314
Adam R. Szromek , Wskaźniki funkcji turystycznej i ich współzależność z innymi wskaźnikami ekonomicznymi na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2000-2010	325
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Motywy uprawiania turystyki aktywnej przez studentów	339
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Ocena postaw społeczności lokalnej do rozwoju turystyki na przykładzie zwierzyńca	347
Piotr Zawadzki , <i>City placement</i> jako element promocji produktu turystycznego miast	358

Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Atrakcyjność turystyczna Buska-Zdroju w opinii jego mieszkańców.....	368
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński, Poniemie jako przykład przestrzeni o szerokich możliwościach rozwoju turystyki edukacyjnej.....	379

Summaries

Matylda Awedyk, Maciej Makarewicz, Justyna Weltrowska, Individual city break as a representative trend in the XXIst century European tourism.	18
Matylda Awedyk, Sandra Starczewska, Justyna Weltrowska, Private apartments as a complement for hotels. Case study of Poznań accommodation market.....	28
Agata Balińska, Competitiveness of eastern Poland as a tourist destination in the opinion of students of the University of the Third Age of Warsaw University of Life Sciences	39
Katarzyna Bieluszko, Customer expectations for online hotel prices and hotels activities on the e-market.....	49
Krzysztof Celuch, The role of Convention Bureaux in tourism regions marketing in Poland.....	59
Ewa Dziezic, Cultural policy of city governments vs. tourism development	68
Piotr Gryszel, Multiculturalism of Lower Silesia as a product of educational cultural tourism	77
Mikołaj Jalinik, Functioning and development prospects of agritourism farms in Białowieża municipality.....	89
Małgorzata Januszewska, Daria E. Jaremen, Elżbieta Nawrocka, The role of social tourism in balancing tourism consumption	102
Mirosław Januszewski, Tourism activities diversification of the learning youth in Wałbrzyski district	113
Anna Jęczmyk, Magdalena Maćkowiak, Local Action Groups as an example of cooperation network favorable in creating a tourism product....	123
Zygmunt Kruczek, The importance of cultural routes for the development of educational tourism.....	133
Magdalena Maćkowiak, Anna Jęczmyk, The strategy of hands-on activity in rural tourism and its use in creating tourism educational products	143
Beata Madras-Majewska, Janusz Majewski, Apitourism as a form of educational tourism.....	152
Janusz Majewski, Marcin Idzik, Regional differentiation of tourism activity of Poles.....	162
Andrej Malachovský, Simona Murínová, Tourism in Slovakia in the context of development in Europe	173

Barbara Marciszewska , Educational tourism: social and economic context	181
Mirosław Marczak , Branding in tourism: examples of its use by National Tourism Organizations (NTO) in selected states	190
Izabela Michalska-Dudek , Notion, types and motives of loyalty of tourist enterprises clients	202
Agnieszka Niezgoda , Prosumer on the tourist market – attempt to define	210
Stefan Nowak , Financial structure of Local Tourist Organizations	219
Katarzyna Orfin , Role of internet platforms in promotion activities of territorial units in the area of tourism.....	229
Eugenia Panfiluk , The analysis of economic results of investment activity in tourist sector. Case study of Podlasie Voivodeship	240
Renata Przeorek-Smyka , Law determinants of sustainable tourism development in the UE and Poland. Selected problems	252
Sławomir Pytel, Grzegorz Jankowski , Retirees and their influence on the labour market in tourists areas in Poland	263
Andrzej Rapacz , Possibilities for financing the development of social tourism in Poland.....	273
Kristína Šambronská, Daniela Matušíková, Anna Šenková , Pomiar jakości obsługi hoteli na podstawie modelu GAP z podkreśleniem wymiaru niezawodności usług.....	282
Renata Seweryn, Agata Niemczyk , Fairs as a platform of the trade direct communication (on the basis of the opinions of visitors of International Food Service Trade Fair EuroGastro 2012)	290
Jan Sikora, Agnieszka Wartecka-Ważyńska , Demand on the market of rural tourism in Poland in the light of empirical studies	302
Aleksandra Sychała, Sylwia Graja-Zwolińska , Specifics of educational tourism in protected areas. Case study of Polish national parks	313
Monika Staszek, Teresa Brzezińska-Wójcik, Andrzej Świeca , The analysis of Polish tour operators' offers for the season 2012/2013 on the basis of an outbound tourism to Tunisia – one of the most popular holiday destinations.	324
Adam R. Szromek , Indicators of tourist function and their correlation with other economic indicators on the example of Polish economy in 2000-2010..	338
Rajmund Tomik, Andrzej Hadzik , Students' motivations for participation in active sport tourism	346
Andrzej Tucki, Ewa Skowronek, Renata Krukowska , Evaluation of residents' attitudes to tourism development on the example of Zwierzyniec ..	357
Piotr Zawadzki , City placement as an element of town tourism product promotion	367
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Tourist attractiveness of Busko-Zdrój in the opinion of its inhabitants	378
Artur Zieliński, Krzysztof Czerwiński , Ponidzie as an example of the area with the wide range of development opportunities in terms of educational tourism.....	388

Aleksandra Spychała, Sylwia Graja-Zwolińska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

**SPECYFIKA TURYSTYKI EDUKACYJNEJ
NA OBSZARACH CHRONIONYCH.
STUDIUM PRZYPADKU
POLSKICH PARKÓW NARODOWYCH**

Streszczenie: Potrzeby poznawcze, edukacyjne odgrywają oraz większą rolę we współczesnej turystyce. Szczególnie dla dzieci i młodzieży tzw. wyprawy w teren stanowią doskonałą okazję do poszerzania wiedzy z zakresu przyrody, historii, szeroko pojętego krajoznawstwa. Obszary chronione, ze swoim dziedzictwem naturalnym i antropogenicznym, stwarzają w tym aspekcie ogromne możliwości. Autorki referatu, zainteresowane problematyką użytkowania turystycznego terenów cennych przyrodniczo, podjęły próbę identyfikacji istoty turystyki edukacyjnej na terenie polskich parków narodowych oraz jej ocenę. Referat ma stanowić część szerszej zakrojonych badań, obejmujących także inne formy ochrony przyrody, również zagraniczne.

Słowa kluczowe: turystyka edukacyjna, park narodowy, obszary chronione.

„Trzeba ludzi uczyć w granicach możliwie najszerszych,
nie z książek czerpać mądrość,
ale z nieba, ziemi, z dębów i buków”.

Jan Amos Komeński

1. Wstęp

Wydawać by się mogło, że pojęcie turystyki edukacyjnej jest stosunkowo młode, ale tak naprawdę wyprawy motywowane względami poznawczymi są tak wiekowe, jak historia turystyki. Podróże inspirowane przede wszystkim potrzebą edukacyjną pojawiły się wraz z otwarciem uniwersytetów w XIII w., kiedy to studenci zaczęli przemieszczać się po Europie w celu studiowania, poszerzania już posiadanej wiedzy, oczywiście wiedząc po drodze znane i ciekawe destynacje. Zjawisko to można uznać za początek nowożytnej masowej turystyki edukacyjnej [Mikos von Rohrscheidt 2008].

Niektórzy badacze odnoszą ten termin tylko do wypraw grupowych, których celem podstawowym jest uczenie się związane ściśle z miejscem destynacji [Rodger 1998]. Inni jednak dzielą turystykę edukacyjną na zorientowaną na celowy proces uczenia się oraz bardziej luźne nabywanie wiedzy, niejako przy okazji wyprawy turystycznej [Ritchie 2003]. W tym pierwszym przypadku motyw turystyczny jest dodatkowy, destynacja wybrana celowo, proces kształcenia zaś zostaje drobniawo zaplanowany; drugi *casus* jest bardziej przypadkowy, uczestnicy chcą się dowiadywać nowych rzeczy, ale raczej w formie ciekawostek, a wybór miejsca docelowego nie zależy od procesu dydaktycznego. Na potrzeby niniejszego artykułu autorki będą nazywać podstawowy typ wypraw celową/zorientowaną turystyką edukacyjną (np. turystyka dzieci szkolnych czy wymiana studentów pomiędzy uczelniami), a podróże powodowane głównie motywem turystycznym – komplementarną turystyką edukacyjną (np. wyprawy seniorów w ramach ekoturystyki).

W nomenklaturze polskiej dotyczącej turystyki edukacyjnej autorki dostrzegły niepokojący fakt, iż bardzo często tę formę podróżowania łączy się z turystyką kulturową [Turo 2001, Mikos von Rohrscheidt 2008, Buczkowska 2008], pomijając jej ewidentne zalety w procesie dydaktycznym, dotyczącym szeroko rozumianego środowiska naturalnego. A przecież już w XVIII w. J.J. Rousseau zwracał uwagę na potrzebę wychowania dzieci w bezpośrednim kontakcie z przyrodą, a w XIX w. F.W. Froebel namawiał do angażowania ich w konkretne i planowe działania dotyczące natury, np. w zabiegi pielęgnacyjne fauny i flory [Kurdybacha 1965].

Współcześnie proces dydaktyczny w placówkach edukacyjnych w powiązaniu z turystyką jest wręcz zalecany przez dokumenty ministerialne [np. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu... 2001; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu... 2008]. Pod względem treści biologicznych większość programów nauczania zaleca organizację wypraw do lasów, arboretów, palmiarni, muzeów przyrodniczych, parków narodowych, ogrodów zoologicznych albo wzorcowych gospodarstw rolnych [Wrześniewski (red.) 2005]. A. Dziurzyński [1965] wymienia z kolei zalety takich terenowych zajęć: możliwość zapoznania się z żywymi zwierzętami w ich własnym środowisku oraz wielorakim wpływem przyrody na organizmy i bioróżnorodnością, wyrabianie i doskonalenie umiejętności obserwacyjnych uczniów i trwalszego zapamiętywania przyswajanych wiadomości, uwrażliwienie na piękno przyrody, a przez to jej poszanowanie i ochronę. M. Studzińska [1989] do tego zestawu dołącza jeszcze prowadzenie zabiegów pielęgnacyjnych roślin i zwierząt, co uczy odpowiedzialności, a także podkreśla fakt konieczności organizacji wycieczek terenowych w różnych porach roku, co z jednej strony ma oczywiście wagę poznawczą, z drugiej zaś walory ekonomiczne, może bowiem pomóc rozładować znaczną sezonowość polskiego ruchu turystycznego [Sawicki, Mazurek-Kusiak 2010].

Wydaje się, że to obszary chronione mogą być najwłaściwszym miejscem prowadzenia edukacji przyrodniczej. Autorki postanowiły zbadać pod tym względem najcenniejszą taką formę, jaką jest niewątpliwie park narodowy, do którego zadań należy zarówno rozwój funkcji edukacyjnej, jak i turystycznej.

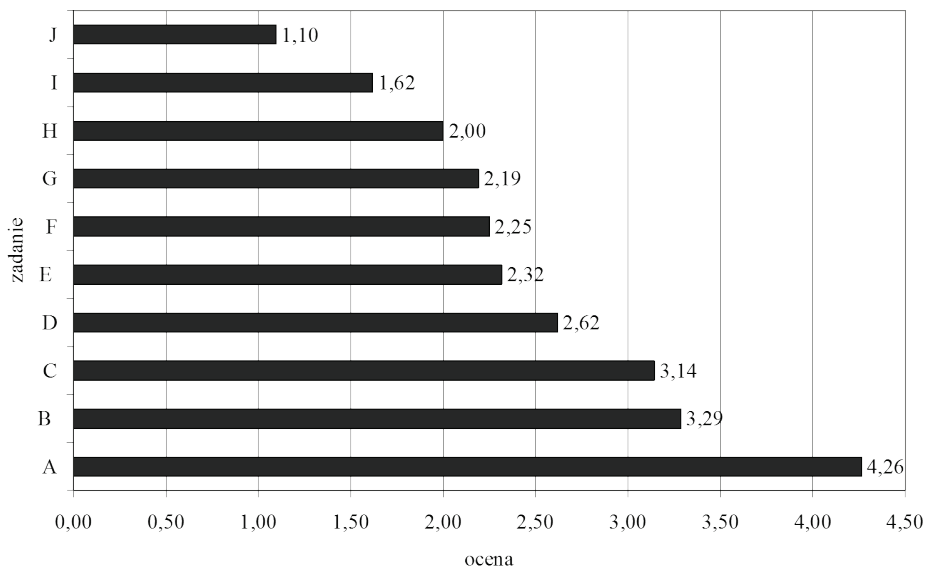

2. Metodyka badań

By określić specyfikę oferty edukacyjnej polskich parków narodowych, opracowano kwestionariusz ankiety skierowany do pracowników zajmujących się edukacją i udostępnianiem obszaru chronionego odwiedzającym. Zawierał on zarówno pytania zamknięte, jak i pytania otwarte, umożliwiające wyrażenie opinii w omawianych kwestiach. Kwestionariusz rozesłano (drogą pocztową i elektroniczną) w marcu 2013 r. do wszystkich 23 polskich parków, odpowiedź uzyskano z 21 obiektów.

3. Wyniki badań

Na wizerunek oferty edukacyjnej w znacznym stopniu wpływa postrzeganie istoty obszaru chronionego przez pracowników zajmujących się jego udostępnianiem. Stąd autorki za celowe uznały poznanie opinii na temat najistotniejszych zadań parku narodowego. Z rys. 1 wynika, że za najistotniejsze zadania pracownicy uznali związane z realizacją funkcji ekologicznej (zachowanie ekosystemów, ochronę flory i fauny oraz monitoring środowiska). Edukacja przyrodnicza znalazła się na czwartym miejscu, jako element ściśle związany z czynną ochroną przyrody.

Legenda: A – zwalczanie przestępstw przeciwko przyrodzie, B – inne, C – upowszechnienie wiedzy o Parku, D – badania naukowe, E – odtwarzanie pierwotnej przyrody, F – ochrona krajobrazu, G – edukacja przyrodnicza, H – monitoring środowiska, I – ochrona flory i fauny, J – zachowanie ekosystemów.

Rys. 1. Najważniejsze zadania parku narodowego w opinii respondentów (wartość 1 oznaczała najważniejsze zadanie, a 5 – najmniej istotne)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Rolę edukacji w funkcjonowaniu parku narodowego widać również w strukturze organizacyjnej administracji obszarów chronionych. W większości tych instytucji funkcjonują odrębne działy bądź zespoły zajmujące się edukacją i udostępnianiem. W dwóch z badanych 21 parków (w Roztoczańskim i Wielkopolskim) funkcjonują wyspecjalizowane ośrodki edukacji.

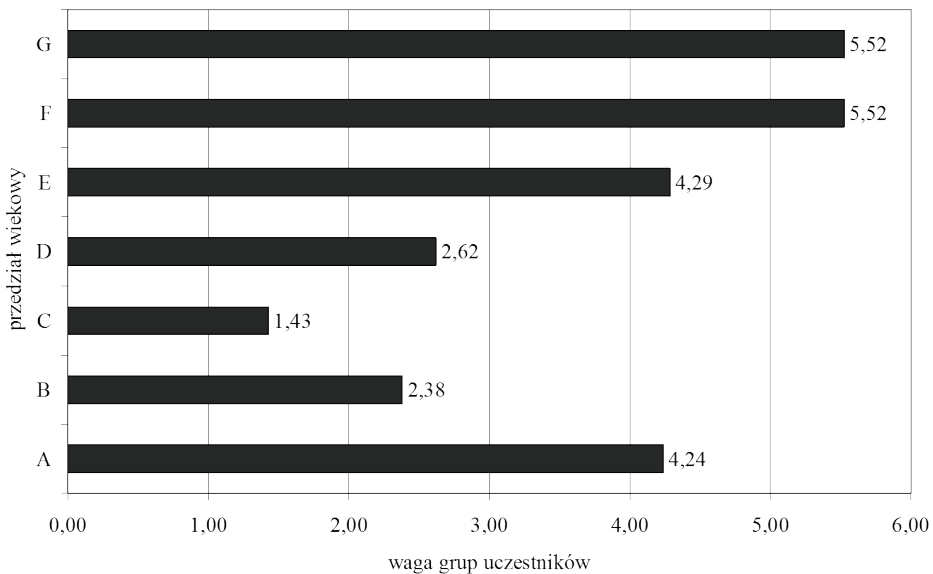
Warto dodać, iż średnia liczba pracowników zajmujących się działalnością dydaktyczną kształtuje się na poziomie ok. 5 osób (4,7), przy czym wahania w odniesieniu do poszczególnych parków są znaczące – od 1 (Park Narodowy „Bory Tucholskie”) do 11 (Wigierski Park Narodowy). Niektórzy respondenci zaznaczali jednak, że w miesiącach największego popytu na ofertę turystyczną otrzymują dodatkowe sezonowe wsparcie.

Na szczególną uwagę zasługuje, że nieco ponad połowa ankietowanych stwierdziła, iż liczba osób zatrudnionych w dziale zajmującym się dydaktyką jest niewystarczająca (dotyczyło to zwłaszcza najbardziej znanych obszarów). Natomiast potrzeby zatrudnienia dodatkowego personelu nie odczuwało 29% badanych (19% nie miało zdania w tej kwestii). Tak znaczne zróżnicowanie opinii wynika głównie z popularności obszarów chronionych wśród odwiedzających. Świadczą o tym ogromne rozpiętości w liczbie korzystających z oferty edukacyjnej: ponad 17 tys. w Babiogórskim Parku Narodowym i ok. 1000 (sic!) w Wigierskim.

Należy mieć także na uwadze fakt, iż parki narodowe uznane za atrakcyjne destynacje turystyczne odwiedzane są nie tylko przez osoby mieszkające w pobliżu, ale również przez mieszkańców dalszych zakątków Polski. Jak wynika z badań, najczęstszymi odbiorcami oferty edukacyjnej są mieszkańcy powiatu, na którego terenie znajduje się park narodowy (52% wskazań), oraz bezpośrednio graniczących z obszarem chronionym (38%); na bardziej zróżnicowanych pod względem pochodzenia odbiorców wskazywano w takich parkach, jak: Babiogórski, Gorczański, Narwiański, Ojcowski, „Ujście Warty”, Woliński.

W kontekście kształtowania oferty dydaktycznej istotne jest poznanie najbardziej zainteresowanych segmentów klientów. Według badanych pracowników parków narodowych, najczęściej z oferty tej korzystają grupy reprezentujące przedział wiekowy klas od IV do VI szkoły podstawowej, a na kolejnych miejscach znaleźli się uczniowie klas od I do III oraz gimnazjaliści (rys. 2); zdecydowanie najrzadziej edukacją byli zainteresowani studenci oraz osoby dorosłe.

Niewątpliwie, o czym już wspomniano, na jakość edukacji wpływają kompetencje oraz liczebność kadry prowadzącej zajęcia. Problem obsługi przyjeżdżających do parku nasila się w okresie największego zainteresowania ofertą edukacyjną, a ten przypada na trzy miesiące: maj (95% wskazań), czerwiec (90%) i wrzesień (52%). Natomiast najmniej zajęć dydaktycznych realizowanych jest od listopada do lutego (przy czym najbardziej martwym miesiącem jest styczeń – tak stwierdziło aż 90% badanych). Główną przyczyną jest niesprzyjająca aura, ograniczająca możliwość przeprowadzenia lekcji w terenie.

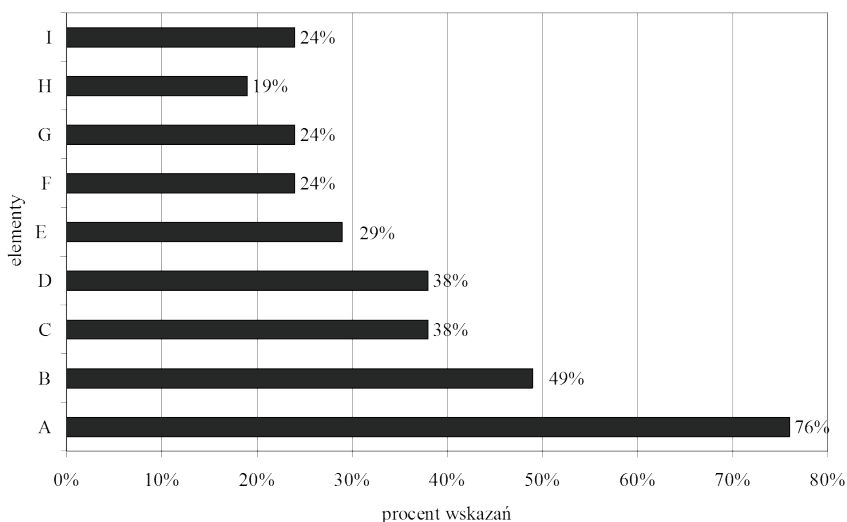
Legenda: A – przedszkole, B – klasy I-III SP, C – klasy IV-VI SP, D – gimnazjum, E – szkoła średnia, F – studenci, G – dorośli.

Rys. 2. Przedziały wiekowe uczestników zajęć edukacyjnych w parkach narodowych (wartość 1 oznaczała najbardziej liczną grupę, a 7 – najmniej)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Przygotowywana oferta edukacyjna dotyczy różnych zagadnień i przybiera rozmaite formy. Z badań wynika, iż średnio na park przypada po 10 scenariuszy dla zajęć wykładowych i terenowych. Na uwagę zasługują parki: Biebrzański, Gorczański, Narwiański, Ojcowski, Poleski, Roztoczański, Słowiński, Tatrzański i Wigierski, proponujące powyżej 20 programów. Tematyka oferty edukacyjnej koncentruje się na aspektach przyrodniczych, natomiast dziedzictwo kulturowe jest najczęściej elementem dodatkowym. Średni (zadeklarowany przez respondentów) udział komponentu antropogenicznego w zajęciach kształtuje się na poziomie niepełna 20%, przy czym rozpiętość tego wskaźnika w ofercie dydaktycznej w poszczególnych parkach wynosi od 5 do 50%. Dziedzictwo kulturowe odgrywa znaczącą rolę w kreowaniu zajęć zwłaszcza w parkach: Drawieńskim, Gorczańskim, Pienińskim, Roztoczańskim i Tatrzańskim. Należy podkreślić, że wszystkie objęte badaniami parki, mimo ograniczeń organizacyjno-ekonomicznych, dostosowują ofertę edukacyjną do indywidualnych potrzeb odbiorców. Co ciekawe, pojawiają się również oferty specjalne, realizowane w okresie wakacyjnym.

W rozwijaniu turystyki edukacyjnej parki wykorzystują różnorodne elementy infrastruktury, wśród których szczególną wagę przywiązuje się do tworzenia odpowiednich miejsc odpoczynku (rys. 3), co w znacznym stopniu ogranicza ryzyko „dzikiego” piknikowania.

Legenda: A – miejsca odpoczynku, B – platformy widokowe, C – ścieżki dydaktyczne, D – szlaki turystyczne, E – kładki wędkarskie, F – tablice informacyjne, G – terenowa baza edukacyjna, H – ekspozycje przyrodnicze, I – inne.

Rys. 3. Zagospodarowanie turystyczne wykorzystywane w ofercie edukacyjnej parków narodowych

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Do kolejnych najczęściej wykorzystywanych elementów infrastruktury w ofercie edukacyjnej polskich parków należą platformy widokowe, ścieżki dydaktyczne i szlaki turystyczne.

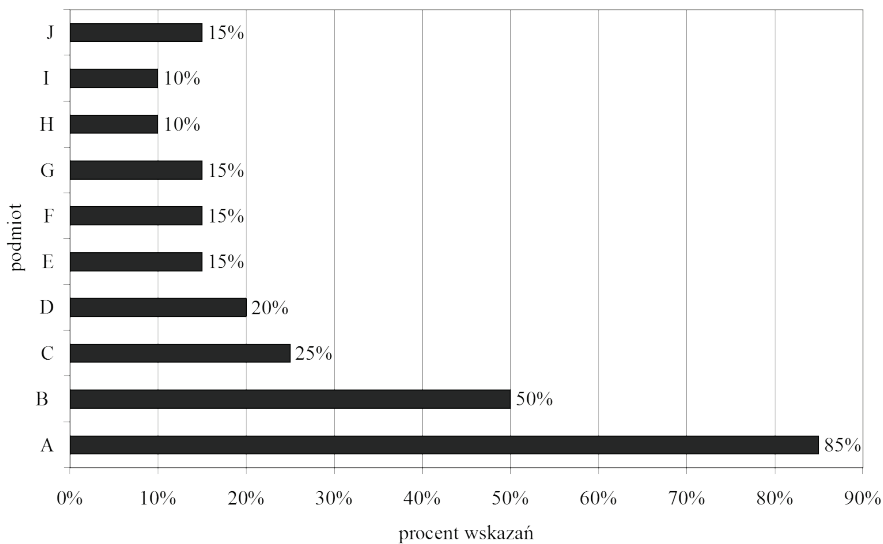
W kontekście kreowania oferty dla dzieci i młodzieży gimnazjalnej istotną rolę odgrywają ścieżki dydaktyczne jako miejsca realizacji różnych przyrodniczych bloków tematycznych. Jak wynika z badań, średnio na park przypada 7 ścieżek o łącznej długości 30 km, przy czym rozpiętość zarówno pod względem liczbowym, jak i dystansowym jest znaczna. Największą siecią ścieżek dysponuje Biebrzański Park Narodowy, oferując ich łącznie 15.

Pracownicy parków objętych badaniami, pytani o największe atuty oferty edukacyjnej macierzystego obszaru chronionego, wymieniali najczęściej: bogatą tematykę zajęć (46% wskazań) oraz dostępną infrastrukturę edukacyjną, dobrze przygotowaną kadrę i elastyczność oferty (po 29% wskazań na każdy element). Natomiast do najsłabszych aspektów oferty edukacyjnej należą: ograniczenia lokalowe (47% wskazań), brak ośrodka muzealnego (26% wskazań), problemy kadrowe (21% wskazań), wynikające m.in. z niedoboru pracowników, niewłaściwego ich przygotowania bądź małego doświadczenia w dziedzinie edukacji.

Ankietowani byli proszeni o wytypowanie parku narodowego, który posiada najlepiej przygotowaną ofertę edukacyjną. Niestety, jedynie połowa badanych wy-

raziła w tym względzie swoje zdanie. Najczęściej wymieniano parki: Wigierski, Karkonoski i Gorczański. Wielu respondentów wskazywało jednak brak możliwości wymiany doświadczeń w tej kwestii, co wynika z niewielkiej liczby wyjazdów do tożsamyh jednostek w Polsce, nie wspominając o podróżach studyjnych do placówek zagranicznych.

Dążąc do podnoszenia jakości świadczonych usług w dziedzinie edukacji, konieczne wydaje się podjęcie współpracy z innymi odpowiednimi podmiotami. Działania te stwierdzono w 20 spośród 21 badanych parków. Najczęściej deklarowano współpracę z placówkami edukacyjnymi oraz fundacjami i stowarzyszeniami, przeważnie o charakterze regionalnym (rys. 4).

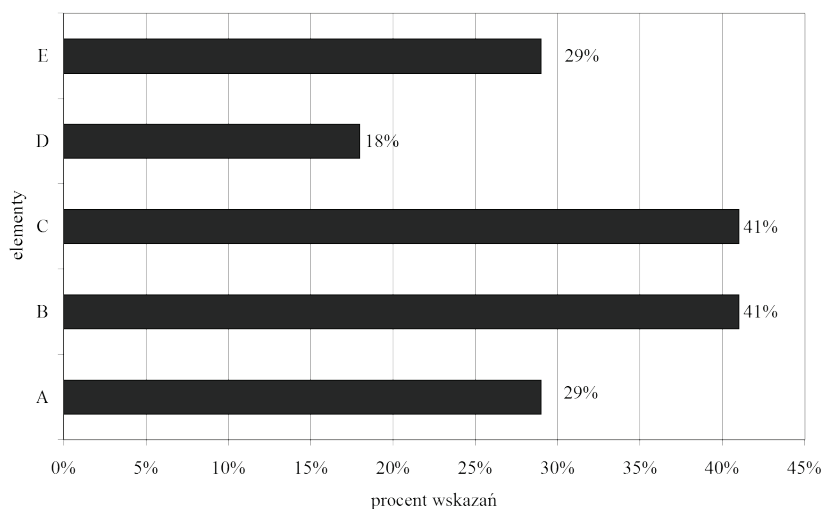
Legenda: A – placówki edukacyjne, B – fundacje, stowarzyszenia, C – inne obszary chronione, D – biura podróży, E – organizacje turystyczne, F – organizacje ornitologiczne, G – Lasy Państwowe, H – samorzady, I – uczelnie wyższe, J – inne.

Rys. 4. Podmioty, z którymi współpracują parki narodowe w dziedzinie edukacji

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Dziwić może fakt ograniczonego kontaktu w tej sferze z innymi obszarami chronionymi i z uczelniami wyższymi. Dla tych ostatnich, a konkretnie dla studentów, parki narodowe stanowią bowiem ciekawe miejsce zdobywania doświadczeń. Warto też zwrócić uwagę na niewielką współpracę z organizacjami turystycznymi oraz biurami podróży; powodów należy się doszukiwać głównie w ograniczonym zainteresowaniu osób dorosłych ofertą edukacyjną.

W czasach gdy tak wiele mówi się o upowszechnianiu turystyki, istotne jest przygotowanie propozycji wypoczynku na obszarach chronionych dla osób niepeł-

Legenda: A – brak barier architektonicznych, B – podjazdy, C – windy, D – toalety, E – inne.

Rys. 5. Udogodnienia dla osób niepełnosprawnych występujące w badanych parkach narodowych wg respondentów

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

nosprawnych. Niestety, zaledwie jedna trzecia badanych parków narodowych dysponuje ofertą edukacyjną dla tej grupy potencjalnych klientów. Głównie wskazywano na specjalne ścieżki dydaktyczne i tzw. ogrody zmysłów, przystosowane dla osób z problemami ruchowymi oraz z dysfunkcją wzroku. Do najczęściej wymienianych udogodnień dla osób niepełnosprawnych należą podjazdy i windy (rys. 5). Wymieniano również kładki, audiobooki oraz tablice w alfabecie Braille'a. Tylko jeden park oferował specjalny program zajęć skierowanych do osób z lekkim upośledzeniem umysłowym. Odpowiedzi i opinie na temat udogodnień i przystosowania oferty edukacyjnej parku narodowego do potrzeb osób niepełnosprawnych dowodzą, że bariery (natury finansowej, mentalnej) w integracji środowisk pełnosprawnych z osobami dysfunkcyjnymi nadal mają istotne znaczenie.

4. Wnioski

Przeprowadzone badania dostarczyły wielu ciekawych spostrzeżeń na temat oferty edukacyjnej polskich parków narodowych, spośród których na szczególną uwagę zasługują:

- duże zróżnicowanie bloków tematycznych i formy realizowanych zajęć dydaktycznych;
- elastyczne podejście pracowników parków narodowych do indywidualnych potrzeb odbiorców oferty;

- dominującym segmentem klientów są uczniowie szkoły podstawowej i gimnazjum (pochodzący przede wszystkim z ościennych terenów),
- ograniczony zakres współpracy parków narodowych w dziedzinie edukacji z podmiotami, które mogłyby upowszechnić turystykę edukacyjną wśród osób dorosłych, a przede wszystkim brak wymiany doświadczeń z innymi obszarami chronionymi;
- kadra jako czynnik kształtujący wizerunek, a tym samym i jakość oferty edukacyjnej (konieczność inwestowania w zasoby ludzkie – podnoszenie kwalifikacji, wymiana doświadczeń, zatrudnianie dodatkowych osób, organizacja staży);
- ograniczony dostęp oferty edukacyjnej dla osób niepełnosprawnych;
- przyznanie większych środków finansowych na działalność edukacyjną, pozwalających na realizację różnych pomysłów i inwestycji (zmiana litery prawa, umożliwiająca pozyskiwanie dochodu na tego rodzaju inicjatywy).

Na koniec warto podkreślić, iż przyrodnicza turystyka edukacyjna powinna mieć charakter powszechny, bez względu na wiek, pochodzenie, poziom wykształcenia i sprawności – zarówno intelektualnej, jak i fizycznej – jej uczestników. Może nie wszyscy powinni i mogą brać udział w jej formie tzw. zorientowanej, natomiast każdemu należałoby umożliwić udział w takim jej rodzaju, który poprzez zabawę uczyłby szacunku do przyrody.

Literatura

- Buczowska K., *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, AWF w Poznaniu, Poznań 2008.
- Dziurzyński A., *Szkolne wycieczki zoologiczne*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1963.
- Kurdybacha Ł., *Historia wychowania*, PWN, Warszawa 1965.
- Mikos von Rohrscheidt A., *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*, GWSHM Millennium, Gniezno 2008.
- Ritche B.W., *Managing Educational Tourism*, Channel View Publications, Bristol 2003.
- Rodger D., *Leisure, learning and travel*, "Journal of Physical Education, Research and Dance" 1998, no. 69 (4).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, DzU 2001, nr 135, poz. 1516.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, DzU 2009, nr 4, poz. 17.
- Sawicki B., Mazurek-Kusiak A.K., *Innowacyjne produkty turystyki wspomagające proces edukacji w Polsce*, [w:] *Agroturystyka w teorii i praktyce*, red. B. Sawicki, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Lublin 2010.
- Studzińska M., *Dzieci przedszkolne poznają przyrodę ożywioną*, WSiP, Warszawa 1989.
- Turos L., *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*, IPSYLON, Warszawa 2001.
- Wrześniewski W. (red.), *Wybrane zagadnienia dydaktyki biologii*, AR w Poznaniu, Poznań 2005.

SPECIFICS OF EDUCATIONAL TOURISM IN PROTECTED AREAS. CASE STUDY OF POLISH NATIONAL PARKS

Summary: Nowadays educational and cognitive needs perform more and more vital role in tourism. Expeditions outside make an excellent opportunity to broaden especially children and teenagers' knowledge about nature, environment, biodiversity as well as history. Protected areas with their natural and cultural heritage have created huge chances in this aspect. The authors of this article, interested and specialized in the issue of protected areas tourism, have made an attempt to identify the essence of educational tourism of Polish national parks and its evaluation. This paper is a part of large-scale research including other protected areas in Poland and abroad.

Keywords: educational tourism, national park, protected areas.